

A close-up portrait of Wilhelm Leonard Ritter, a man with light-colored eyes and a dark beard, wearing a dark coat and a white shirt. The background is a textured, greenish landscape. The text is overlaid on the right side of the image.

Wilhelm
Leonard
RITTER

1799-1862

Schrijver in Indië

HANS STRAVER

Wilhelm Leonard Ritter 1799-1862

Wilhelm Leonard Ritter
1799-1862
Schrijver in Indië

HANS STRAVER

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave is tot stand gekomen dankzij financiële steun van
Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm
M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
dr. Hendrik Mullerfonds.

Afbeeldingen op het omslag:

Miniatuur portret van Wilhelm Leonard Ritter, omstreeks 1830, collectie
Rien Hagen; fotoportret van Wilhelm Leonard Ritter, 1856, collectie Rien
Hagen; Van de Velde 1844-1845, plaat XLIII: De Pontianak-rivier.

© 2023 Hans Straver
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464550528

Tekstredactie: Susanne Onel, Wassenaar
Omslagontwerp: Rombus/Tanja Stropsma, Hilversum
Opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

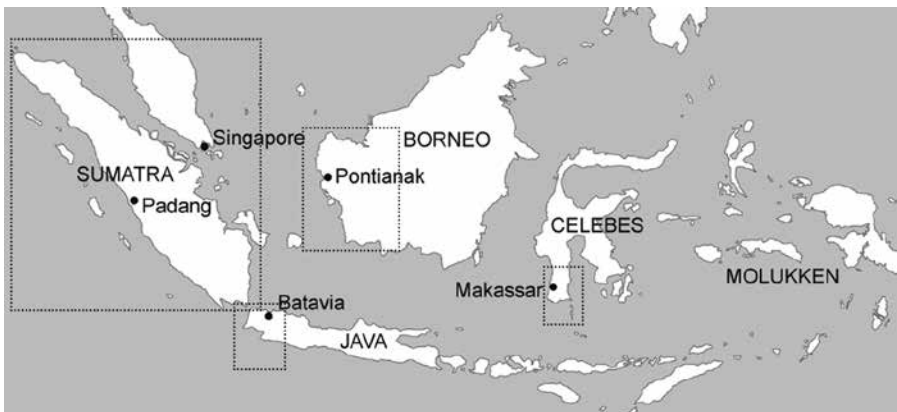
Inhoud

Woord vooraf	9
1 Jeugdjaren in Haarlem (1799-1815)	11
Een immigrant in Haarlem	12
Bataafse revolutie	14
Luthers onderwijs	17
Chirurgijn der derde klasse	21
‘Indiaansche brigade’	22
Een ‘jonge esculaap’	24
2 Chirurgijn in Indië (1815-1823)	25
Een tweede Hamlet	26
Overname van Makassar	29
Incident te Boelakomba	31
Een epaulet op de rechterschouder	34
Met een hoeraatje erop los	36
Overgang in het civiele	38
3 Hoopvolle verwachtingen (1823-1832)	40
Civiel gezaghebber te Landak	41
Herstructurering en bezuiniging	44
Assistent-resident te Sambas	46
Regulering van de handel	48
Familiealbum	50
Sociëteit La Belle Alliance	54
<i>Borneo's Nieuwsblad</i>	56
Nodeloze problemen, nutteloze uitgaven	58
Nul op het rekest	61
4 Een gedemoraliseerd bestuur (1832-1837)	64
Bevindingen en voorstellen van de regeringscommissaris	65
Inzet voor nieuw beleid	68
Met de uiterste bevreemding	70
Ergernissen over het beheer van 's Lands gelden	73
In de welwillendheid van het Gouvernement aanbevolen	74
De residentie Sumatra's Westkust	76
Missie naar Atjin	78
Ontrouwe handelingen	82

5	Overleven in Batavia (1837-1843)	86
	Civielrechtelijke vervolging	86
	In hechtenis	91
	Liefdadigheid en armenzorg	92
	De Ster in het Oosten	94
	<i>Tijdschrift voor Neêrland's Indië</i>	96
	Letterkundige aanleg	99
	Verhandeling over de slavenstand	101
	Redacteur van <i>De Kopüst</i>	103
	Een aangename en onderhoudende lectuur	106
6	Een letterkundige beweging (1843-1845)	109
	Oude en nieuwe stad	109
	Kunsten en Wetenschappen	110
	'Mijn Helikon'	113
	Tastbare zotternijen, grove leugens	115
	<i>Nieuwe Indische verhalen en herinneringen</i>	117
	Geromantiseerde memoires	119
	Verhalende zedenschetsen	121
	Historisch-romantische taferelen	125
	Absolutistisch gezag ondergraven	129
7	Het zwarte beest (1845-1852)	134
	Zaakwaarnemersbaantje	134
	Onsterfelijkheid op de tekenplank	136
	Breideling van het publieke debat	139
	<i>Warnasarie 1848</i>	143
	Ten ondergang neigende letterkunde	146
	Ware christenen	148
	De grote hervorming	151
	Miljoenen andersgelovigen	153
8	Opwekking tot leeslust (1852-1856)	157
	Op Europese voet geschoeid	158
	Een 'negerroman' en een Ierse diva	161
	Volks-Leesbibliotheek	164
	Een Indisch lees kabinet	166
	Een Indische camera obscura	170
	Inheems perspectief	172
	Literaire misdaadverhalen	173
	Voor eigen rekening	179
	Een Indische typencollectie	180
	<i>De Europeaan in Nederlands-Indië</i>	183

9	Pennenstrijd (1856-1859)	187
	O tijden, o zeden!	188
	Een kaste van paria's	190
	Een verstoorde verhouding	194
	Een gewrocht der duisternis	196
	Leidsman der politieke opinie	198
	Kwaad bloed	199
	Het populaire blad van Indië	201
	Luimig en met zaakkennis	203
	Onder ongelukkige omstandigheden	206
10	Terug naar Haarlem (1859-1862)	209
	Dierbaar kroost	210
	Een cirkel van vuur	214
	Thuiskomst	217
	Schrijver in Nederland	220
	Douwes Dekker en Ritter	222
	<i>Nacht en morgen</i>	224
	<i>Vrijheid en dwang</i>	226
	Overlijdensberichten	228
	Onbeheerde nalatenschap	230
	Herontdekt erfgoed	232
11	Voortleven in Nederland en Indië (1862-1942)	234
	<i>Neêrlands bibliotheek</i>	234
	Koloniale letterschat	237
	Redigeren in het Maleis	238
	Theatrale herschepping	240
	Dromen van verbroedering	245
	Herijking van de historische beeldvorming	246
	Du Perrons beredeneerde catalogus	250
	Op zijn manier een geboren schrijver	252
12	Postkoloniale herinnering (1942-2022)	256
	Prae-Indonesische literatuur	256
	Portret van een Indisch burger	259
	Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde	263
	Geschiedenis van drie geschiedverhalen	266
	Met open blik herlezen	270
	Bibliografie	271
	Verantwoording van illustraties	291
	Personenregister	292
	Plaatsnamenregister Nederlands-Indië	297

Nederlands-Indië. Schetskaarten van Zuid-Celebes (p. 30), Westkust Borneo (p. 42), Sumatra (p. 77) en Bantam (p. 174) zijn opgenomen ter oriëntatie.

Woord vooraf

Wilhelm Leonard Ritter groeide op in Haarlem en vertrok in 1815 naar Indië. Toen hij in 1860 naar zijn geboortestad repatrieerde, had hij een veelzijdige loopbaan in Indië achter de rug. In de eerste twintig jaar nam hij als officier in de medische dienst en als bestuursambtenaar deel aan de opbouw van een koloniale ambtenarenstaat. Daarna maakte hij naam als een bijzonder productieve schrijver van Indische belletrise en als journalist. In de Indische tijdschriften en jaarboekjes die in deze periode verschenen, werden naast een roman talrijke verhalen en novellen van hem gepubliceerd. Er is evenwel betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar zijn leven en werk. Ritter neemt in de Nederlands-Indische letterkunde een bescheiden plaats in, maar hij verdient meer belangstelling dan hem tot nu ten deel is gevallen. De bedoeling van deze biografie is een completer en meer samenhangend beeld van Ritter te schetsen en de receptie van zijn werk in de koloniale en postkoloniale tijd in kaart te brengen.

De literaire en journalistieke geschriften van Ritter zelf bieden slechts een fragmentarisch beeld van zijn leven en werk. Hij heeft geen autobiografie of memoires nagelaten. Ook andere egodocumenten, zoals dagboeken en brieven, ontbreken nagenoeg. Voor zijn levensverhaal zijn we bijgevolg voor een belangrijk deel aangewezen op archiefstukken over zijn loopbaan als chirurgijn en bestuursambtenaar, en op kranten en andere publieke bronnen over zijn optreden als schrijver en als journalist.

Deze biografie schetst Ritters leven en werk tegen de achtergrond van de maatschappelijke ontwikkelingen van de Bataafs-Franse tijd (1795-1813) tot het begin van de jaren 1860. Het herstel van het Nederlandse gezag in Indië begon met een koloniaal bestuur dat bezield was door Verlichtingsidealen. In economisch-politiek opzicht werd het beleid echter al spoedig bijgesteld: het zou in de eerste plaats het belang van de Nederlandse handel en nijverheid moeten dienen. In het culturele leven bleven de denkbeelden van de Verlichting echter werkzaam. Ze inspireerden tot een 'letterkundige beweging' die aan het eind van de jaren dertig door Wolter Robert baron Van Hoëvell en zijn geestverwanten in het leven werd geroepen. Hun idealisme en optimisme kwamen in 1848 in botsing met het autocratische beleid van de Indische regering. Dit leidde tot frustratie en teleurstelling. De spanningen ontladden zich zo'n tien jaar later in conflicten over persvrijheid, die resulteerden in een opbloei van het publieke debat in de Indische pers en samenleving.

De schrijversloopbaan van Ritter was ingebed in deze ontwikkelingen. Vanaf het begin streefde hij in zijn zedenschetsen en historisch-romantische verhalen naar een door idealisme gedreven realisme, maar uiteindelijk kreeg het realisme de overhand en resteerde slechts een pessimistisch perspectief op het Nederlandse kolonialisme in Indië.

Bij de voorbereiding van deze biografie is Olf Praamstra een inspirerende gesprekspartner geweest. Hij gaf me het vertrouwen om een project aan te vatten waarvan ik de reikwijdte nog niet kon overzien, en bleef me voorzien van waardevolle opmerkingen en suggesties. Chris van Fraassen en Peter Muylaert hebben als meelezers mij bemoedigd en voor fouten behoed. Ik ben Rien Hagen bijzonder erkentelijk dat hij twee portretten van Ritter uit zijn familiearchief beschikbaar stelde. Van de andere personen die mij in enige vorm hulp en steun hebben geboden, wil ik met name bedanken Wim van den Doel, Sylvia Dornseiffer en Jan ten Kate, Els Klont, Lisa Kuitert, Jac. Piepenbrock, Gerard Termorshuizen en Coen van 't Veer. Voor hun dienstverlening en medewerking dank ik in het bijzonder het Noord-Hollands Archief, het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek, de Universitaire Bibliotheken Leiden, de Evangelisch-Lutherse Kerk Haarlem, het Cultureel Maçonniek Centrum 'Prins Frederik' en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Hoofdstuk 1

Jeugdijaren in Haarlem (1799-1815)

Op 29 oktober 1815 lichtte een eskader van zeven marineschepen onder vlagvertoon en kanongebulder het anker op de rede van Texel. Het had tot taak militairen en ambtenaren, van wie sommigen met hun gezinsleden, over te brengen naar Indië.

In de Bataafs-Franse tijd was het bestuur over de Nederlandse overzeese vestigingen grotendeels in handen van de Britten geraakt, maar het Congres van Wenen (1814-1815) had besloten dat het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden het gezag over een groot deel van de Indische archipel terug zou krijgen. Daarom had het eskader de drie commissarissen-generaal aan boord aan wie de kersverse koning Willem I de overname van het bestuur in Indië had toevertrouwd: de jurist Cornelis Theodorus Elout, de schout-bij-nacht Arnold Adriaan Buyskes en Godert Alexander Gerard Philip baron Van der Capellen, die in 1814 al minister van Koophandel en Koloniën was geweest en die na de bestuursovername de eerste gouverneur-generaal van Oost-Indië zou worden.¹

Het Oost-Indische eskader verscheepte zo'n 2700 officieren en manschappen, ongeveer de helft van het beoogde Oost-Indische leger. Zo was het eerste bataljon van het Regiment Infanterie van Linie No. 5, zo'n achthonderd man sterk, voor een groot deel ingescheept op de *Amsterdam*. Onder hen bevond zich de zeventienjarige chirurgijn der derde klasse Wilhelm Leonard Ritter, afkomstig uit Haarlem. Met de reis van Texel naar de rede van Batavia begon voor hem een periode van zo'n vijfenveertig jaar waarin hij zich ontplooidde als officier van gezondheid, bestuursambtenaar, zaakwaarnemer, literair schrijver en journalist.

Over de jeugdijaren die aan zijn vertrek naar Indië voorafgingen, heeft Ritter geen persoonlijke herinneringen of verhalen gepubliceerd. We kunnen ons echter wel een beeld vormen van de omstandigheden waarin hij opgroeide.

1 Van Fraassen, *Een romanticus bij de marine*, 2008, p. 163-165.

Een immigrant in Haarlem

Zijn vader werd op 8 mei 1759 geboren in Dachwig, een dorp in de omgeving van Erfurt (Thüringen), als Heinrich Christiaan Ritter.² Deze verzocht het stadsbestuur van Haarlem zich als inwoner te mogen vestigen en kreeg hiervoor toestemming nadat een lid van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Haarlem zich op 9 maart 1790 persoonlijk voor zijn onderhoud borg had gesteld.³ Zijn voornaam werd op de betreffende akte, en ook in latere ambtelijke stukken, vernederlandst tot 'Hendrik'. In het geval van minvermogene gemeentelieden was het gebruikelijk dat de diakonie van een kerkgenootschap borg stond voor hun onderhoud, maar Ritter hoefde daarop kennelijk geen beroep te doen. Hij werd gerechtigd verklaard om een winkel te openen in de Grote Houtstraat, Wijk 3 no. 608, tegenwoordig nummer 79. Ritter behoorde niet tot de goeude burgerij, maar ook niet tot de minvermogenen.

Dat hij zich in Haarlem vestigde als lidmaat van de Evangelisch-Lutherse Kerk, vergemakkelijkte ongetwijfeld de inburgering in zijn nieuwe woonplaats. De lutherse gemeente was al in de zeventiende eeuw een thuis voor Duitse immigranten geweest. Hoewel de meerderheid van de rond twintigduizend Haarlemmers tot de Gereformeerde Kerk of de geestverwante Franstalige Waalse Kerk behoorde, werden zowel de rooms-katholieke minderheid, die ongeveer een derde van de bevolking uitmaakte, als de kleinere genootschappen van dissenters, zoals doopsgezinden, lutheranen en remonstranten, sinds de tweede helft van de zeventiende eeuw stilzweigend gedoogd. Aan het einde van de achttiende eeuw bood de bescheiden schuilkerk van de inmiddels vernederlandste lutherse gemeente van Haarlem en omgeving onderdak aan zo'n achttienhonderd leden, onder wie nog steeds tal van Duitse immigranten. De levenskrachtige gemeenschap had in de loop van de achttiende eeuw zelf de armenzorg ter hand genomen door de aanstelling van diakenen en de stichting van een eigen Wees- en Oudeliedenhuis.⁴ Hendrik Christiaan behoorde in 1799 en 1800 tot de diakenen van de Haarlemse Evangelisch-Lutherse gemeente en van 1802 tot 1807 tot de regenten van het Evangelisch-Luthers Wees- en Oudeliedenhuis. Hij verwierf zich een gerespecteerde positie in deze geloofsgemeenschap.⁵

2 Het Haarlemse *Registre Civique*, een in 1811 met het oog op eventuele plaatsing op de kiezerslijst samengestelde lijst van mannelijke inwoners boven de 20 jaar, geeft voor Hendrik Christiaan Ritter 7 mei 1760 als geboortedatum (NHA, toegangsnr. 15, inventarisnr. 321, scan 46). Bij de aangifte van zijn overlijden werd 8 mei 1759 als geboortedatum opgegeven (NHA, Burgerlijke Stand, Overlijden 1830, te raadplegen via www.wiewaswie.nl/nl/detail/27888850). De overlijdensadvertentie van Hendrik Christiaan Ritter in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 4 december 1830 vermeldt dat hij zou zijn overleden in de 'ouderdom van ruim een-en-zeventig jaren'.

3 NHA, toegangsnr. 3993, inventarisnr. 1561: *Origineele Acten van Indemniteit, Beginnende met den 1e May 1788 en eindigende met den 26e May 1790*, p. 393. Een borgstelling in een 'akte van indemniteit' werd door de stad geëist voor het geval dat de nieuwe inwoner onverhoopt 'tot armoede mogt komen te vervallen'.

4 Schutte 1995.

5 NHA, toegangsnr. 3654: *Evangelisch-Lutherse Gemeente te Haarlem*. Inleiding, Bijlagen 7.3. *Lijst van diakenen, 1608-1971* en 7.8. *Lijst van regenten van het Evangelisch-Luthers Wees- en Oudeliedenhuis, 1738-1973*.

Op 20 mei 1792 huwde Hendrik Christiaan met de negenendertigjarige Maria Droste, afkomstig uit Zierikzee.⁶ Het huwelijk was van korte duur: Maria werd opgenomen in het Haarlemse Leproos-, Pest- en Dolhuis, waar zij overleed. Op 26 maart 1793 werd ze in graf no. 23 in de Leprooskerk begraven. Als doodsoorzaak werd 'krankzinnigheid' genoteerd.⁷

Vijf maanden later, op 1 september 1793, huwde Ritter opnieuw, met Elizabeth Christina Steijnhardt, geboren op 5 februari 1768⁸ en afkomstig uit het naburige Heemstede.⁹ Haar achternaam werd in andere ambtelijke stukken vernederlandst tot Steinhart, Steenhardt of Steenhard. Haar vader Hendrik Christoph was evenals zijn schoonzoon een Duitse immigrant en lid van de Evangelisch-Lutherse Kerk.

Met Elizabeth Christina stichtte Ritter een gezin. Op 24 juni 1794 werd een zoon geboren, die de voornamen van zijn vader Hendrik Christiaan kreeg. Ruim twee jaar later, op 21 september 1796, kwam Izaak Johannes ter wereld, op 6 maart 1799 Wilhelm Leonard, en op 13 april 1802 de jongste zoon Jacob.¹⁰

Vier jaar later, op 13 april 1806, werd nog een dochtertje, Antje Elizabeth, geboren.¹¹ Op dat moment leed haar moeder echter al aan een 'uitteerende ziekte'. Ritter deed hiervan mededeling in de rouwadvertentie die op 12 juni, twee dagen na het overlijden van zijn 'tedergeliefde Huisvrouw', verscheen in de *Oprechte Haarlemse Courant*.¹² Omdat de Evangelisch-Lutherse Kerk niet over een eigen begraafplaats beschikte, werd zij bijgezet in de Grote Kerk van Haarlem, in graf no. 321, dat blijkens de afbeelding van een schoen aan het gewezen schoenmakersgilde had toebehoord en dat haar echtgenoot en haar broer, Hendrik Christoffel Steenhard, in 1803 hadden geboekt.¹³

Nog geen twee weken daarna, op 19 juni 1806, stierf ook het dochtertje, dat bij haar moeder werd begraven.¹⁴ Ritter plaatste een tweede advertentie in de *Oprechte Haarlemse Courant*:

Trof mij onlangs de gevoeligste slag mijns levens, door het verlies mijner tedergeliefde Echtgenoot; thans moet ik aan Vrienden en Nabestaanden op nieuw bekend maken, dat dezelve door een tweeden gevolgd is, zijnde mij heden nacht ook het jongste Pand onzer liefde, waarvan zij ruim twee Maanden voor haren dood beval-

6 NHA, toegangsnr. 3111, inventarisnr. 920: *Schepentrouwboeken 4 dec 1774-29 dec 1779*, f. 107.

7 NHA, toegangsnr. 2142, inventarisnr. 99: *Begraafboeken van de Nederlands Hervormde Kerk, 30 dec 1791-29 dec. 1796*, p. 117.

8 NHA, toegangsnr. 2142, inventarisnr. 111: *Doopboeken van de Lutherse gemeente, 1 jan. 1645-9 dec. 1771*, p. 477.

9 NHA, toegangsnr. 3111, inventarisnr. 920: *Schepentrouwboeken 4 dec 1774-29 dec 1779*, p. 115.

10 NHA, toegangsnr. 2142: *Doopboeken van de Lutherse gemeente*, respectievelijk inventarisnr. 112, p. 77; inventarisnr. 113, p. 32; inventarisnr. 113, p. 41; inventarisnr. 113, p. 55.

11 NHA, toegangsnr. 2142, inventarisnr. 113: *Doopboeken van de Lutherse gemeente*, p. 70.

12 *Oprechte Haarlemse Courant*, 12 juni 1806, p. 3.

13 NHA, toegangsnr. 1561, inventarisnr. 134: *Registers van de graven in de Grote Kerk Noordertrans, 1669-1835*, scan 194. NHA, toegangsnr. 2142, inventarisnr. 102: *Begraafboeken van de Nederlands Hervormde Kerk, 29 juni 1804-27 febr. 1812*, p. 94.

14 NHA, toegangsnr. 1561, inventarisnr. 118: *Register van de begravenen in de Grote Kerk Noordertrans, lopende over 1780-1835. Aangelegd in 1804 en vervolgd tot 1835*, scan 189.

len was, met name ANTJE ELISABETH in den ouderdom van schier 12 weken, door den dood ontruikt.¹⁵

Weduwnaars met minderjarige kinderen waren genoodzaakt een huishoudster te nemen die de moederlijke zorgtaken kon overnemen. In veel gevallen slo ten zij na enige tijd dan een nieuw huwelijk. Zo trad Ritter op 7 januari 1810 opnieuw in het huwelijk met Willemeintje van den Bosch, afkomstig uit Lisse en geboren op 20 juni 1765.¹⁶ Waarschijnlijk leefden zij toen al enige tijd samen, want bijna drie maanden later beviel zij van een doodgeboren kind, dat op 27 maart 1810 werd begraven.¹⁷ Bij haar overlijden op 27 september 1826 werd over de nalatenschap een akte opgemaakt waaruit blijkt dat zij kinderloos overleed.¹⁸

Bataafse revolutie

Het Haarlem waar Hendrik Christiaan Ritter zich in 1790 vestigde, zat economisch en politiek in een diep dal.¹⁹ De linnen- en de lakennijverheid waren in de loop van de achttiende eeuw in verval geraakt zonder dat er voldoende andere vormen van nijverheid voor in de plaats waren gekomen. Dit had tot gevolg dat de bevolking van ruim veertigduizend inwoners aan het einde van de eeuw tot de helft was geslonken, dat het aantal verkrutte en afgebroken woningen sterk was toegenomen en dat de stad steeds vaker extra collectes moest organiseren om de armoede en honger onder de werkeloze en hulpbehoevende inwoners te bestrijden.

Daar kwam bij dat het stadsbestuur bijzonder weinig vertrouwen genoot onder de bevolking. In 1787 hadden de Haarlemmers met patriottisch revolutionair elan het zittende stadsbestuur afgezet en zonder zeggenschap of bemoeienis van stadhouder Willem V nieuwe leden van de vroedschap, burgemeesters en schepenen gekozen. Deze patriottisch gezinde bestuurders waren kort daarna echter afgezet toen een contra-revolutie, afgedwongen na de inval van een Pruisisch leger, het gezag van stadhouder Willem V had hersteld. Daardoor was er voor het stadhouderlijk bewind en het stedelijk bestuur geen draagvlak meer onder de goeode burgerij, de middenstand en de geschoolde arbeiders. Voor de nieuwe vroedschap moesten zelfs leden van buiten de stad worden aangetrokken.

15 *Oprechte Haarlemse Courant*, 21 juni 1806, p. 3.

16 NHA, toegangsnr. 3111, inventarisnr. 921: *Schepentrouwboeken 12 januari 1800-24 februari 1811*, p. 198.

17 NHA, toegangsnr. 2142, inventarisnr. 102: *Begraafboeken van de Nederlands Hervormde Kerk, 29 juni 1804-27 febr. 1812*, p. 276.

18 NHA, toegangsnr. 39, inventarisnr. 105, no. 26: *Civiele akten van het vredegerecht Haarlem (1e kanton), 1827-1828*, scan 99.

19 Daalder 1976.

Aangemoedigd door de val van het *ancien régime* in Frankrijk en de daarop volgende revolutionaire omwentelingen maakten de Nederlandse patriotten zich in 1794 op om een nieuwe revolutie voor te bereiden. Zij wisten zich daarbij verzekerd van de opmars van Franse troepen die samen met naar Frankrijk uitgeweken Nederlandse patriotten een nieuwe, door Pruisische of Britse troepen gesteunde, contrarevolutie onmogelijk zouden maken. In Haarlem werd een 'Revolutionaire Club' opgericht, een comité waarvan de leden samen met een negental verlichte burgers alvast een nieuw regeringsreglement opstelden dat gestoeld was op de idealen van vrijheid en gelijkheid. In september ging het comité ertoe over om min of meer clandestiene bijeenkomsten te organiseren tijdens welke 'Leesgezelschappen' werden opgericht. Het doel daarvan was om 'door de voorlezing van Geschriften, over de belangen der Vryheid en des Vaderlands, ene algemene verlichting, en, door gevoelens van Gelykheid, ene meerdere Vereniging, onder de Burgers te bewerken.'²⁰ Het duurde niet lang of de Leesgezelschappen werden verboden. De leden van de Revolutionaire Club verdeelden hun sympathisanten nu in zes 'correspondeerende clubs' van tien leden, die het op zich namen elk een 'Volks-Club' van eveneens tien leden bijeen te brengen. Met inbegrip van andere sympathisanten en vierentwintig burgeressen die zich 'tot herstel der Vryheid' in een vrouwenclub hadden verenigd, waren er nu ruim zeventhonderd personen bereid om onder ede te verklaren dat zij klaar stonden om zich 'krachtdadig, ja desnoods gewapenderhand' voor de vrijheid in te zetten.

Hendrik Christiaan Ritter was één van hen. Het toont aan hoe snel hij in de stad was ingeburgerd en maatschappelijk stelling had gekozen. Zijn betrokkenheid is ook opmerkelijk gezien het feit dat slechts dertien lutheranen zich voor de volksclubs hadden aangemeld. Vergeleken met de andere kerkgenootschappen waren zij duidelijk ondervertegenwoordigd.²¹

Aan het einde van het jaar konden de Franse troepen dankzij de strenge vorst de grote rivieren oversteken. In Haarlem werden de volksclubs opgeroepen om elk vier gewapende leden af te vaardigen voor de op 19 januari 1795 geplande omwenteling. In de vroege morgen werd de stadsregering afgezet, er werd een door de vrouwenclub vervaardigde vrijheidsboom geplaatst op de Grote Markt en 's middags vond in de Grote Kerk een bijeenkomst plaats met honderden burgers, waar het door de Revolutionaire Club voorbereide ontwerp-regeringsreglement werd voorgelezen en bij handopsteking aangenomen. Twee dagen later werd, volgens het revolutionaire beginsel van algemeen actief en passief kiesrecht voor mannelijke burgers van boven de achttien jaar, een tijdelijke stadsregering gekozen. Het bestuurscollege telde zestien gereformeerden, zeven doopsgezinden en remonstranten en slechts één katholiek, maar geen vertegenwoordiger van de lutherse gemeenschap. Wellicht ligt een verklaring hiervan in de geringere betrokkenheid bij de organisatie van de om-

20 *Kort verhaal van de Revolutie in Haarlem, 1795*, p. 7.

21 Daalder 1976, p. 195.

Wilhelm Leonard Ritter verbleef van 1815 tot 1860 in Indië. Hij had er een veelzijdige loopbaan: de eerste twintig jaar als officier van de medische dienst en bestuursambtenaar, de volgende jaren als zaakwaarnemer, schrijver, redacteur en journalist in Batavia. In de Nederlands-Indische letterkunde neemt Ritter een bescheiden plaats in. Deze biografie geeft een completer en meer samenhangend beeld van hem dan we tot nog toe hadden. Naast zijn leven en werk komen de maatschappelijke ontwikkelingen aan bod in de toenmalige wereld van de Europeanen in Indië. Ritter behoorde tot degenen die niet alleen idealisme en optimisme uitdroegen, maar ook kritiek hadden op het Nederlandse kolonialisme in Indië. De receptiegeschiedenis van Ritters werk in de latere koloniale en postkoloniale tijd wordt hier eveneens belicht.

9 789464 550528